

OSMANLI FETHİNDEN SONRA KIBRIS HALKINA YAPILAN MUAMELE

Ziya KAZICI¹

Öz: Osmanlı Devleti'nin stratejik, ekonomik ve dini etkenlerle giriştiği Kıbrıs seferi 1571 yılında Ada'nın fethi ile sonuçlanmış, başkenti Lefkoşa merkezli bir eyalet olarak Devlet-i Aliyye'ye bağlanmıştır. Bu makalede, Kıbrıs'ın Osmanlı fethinden hemen sonraki durumu ve Osmanlı'da fetih siyasetinin tipik bir örneği olarak Kıbrıs halkının fetih sırası ve sonrasında gördüğü muamele ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kıbrıs, Fetih.

Ottoman Treatment to the Cypriot People after the Conquest of Cyprus

Ottomans conducted a military expedition to Cyprus in 1570 due to some strategic, financial and religious reasons. This expedition ended up with a victory 1571 and the island became a part of the empire. In this article, we look into the general situation of Cyprus just after the Ottoman conquest and Ottoman treatment to Cypriot people during and after the island's conquest.

Keywords: the Ottoman Empire, Cyprus, conquest.

Zamanla denizlerde de varlıklarını hissettiren Osmanlılar, İstanbul'un fethini takip eden yıllardan itibaren hem Batı Anadolu, hem Çanakkale Boğazı, hem de Hac yolunu emniyete almak için Akdeniz adalarının büyük bir kısmını fethedip idareleri altına almışlardı. Devlet, Suriye ile Mısır'ı ilhak ettikten sonra yol üzerinde bulunan ve korsan gemileri için bir üs vazifesi gören Girit Adası'ndan başka Suriye ile Anadolu sahillerine çok yakın olan ve ticaret gemileri ile hac kabileleri taşıyan gemilere rahat vermeyen Kıbrıs Adası'nı da zaptedip fethetme zaruretini duymuştu. Ada, 1489 yılından beri korsanlığı desteklemekte olan Venedik'in elinde idi. Venedik, 1540 yılında Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu barışa rağmen adada üstlenmiş bulunan Maltalı ve Venedikli korsanların yaptıkları saldırılara kayıtsız kalıyordu. Korsanlar, Doğu Akdeniz ticaret yollarının kavşak noktasında bulunan Kıbrıs'ı üs olarak kullanıp tüccarlarla hacıların güvenliğini tehlikeye sokuyorlardı. Gerek kısaca temas edilen korsanlık, gerekse diğer bazı etkenler, Osmanlı Devleti'ni böyle bir harekâta girişme mecburiyetinde bırakmıştı. Bunlar, stratejik, ekonomik ve dinî etkenlerdi. Şeyhülislâm

Ebû Suûd Efendi'nin verdiği fetva gereğince Lala Mustafa Paşa'nın serdarlığı ve Piyale Paşa'nın donanma komutanı olarak sevk ve idare ettikleri Osmanlı donanması 977 (1570) baharında İstanbul'dan hareket eder. Temmuz'un ilk günlerinde Kıbrıs önünde görünen Osmanlı donanması, 9 Temmuz'da Girne kalesini, 50 günlük bir kuşatmadan sonra da Lefkoşe'yi ele geçirir. Bu arada Magosa kalesi on bir ay kadar dayanır. Nihayet 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın düşmesi üzerine Kıbrıs seferi fiilen sona ermiş olur.²

Osmanlı idaresine giren Kıbrıs'ta, merkezi Lefkoşe olmak üzere salyâne ile idare edilen Girne, Baf ve Magosa sancaklarını içine alan bir eyalet teşkil edilmişti. Bu eyaleti kuvvetlendirmek üzere adaya Anadolu'nun çeşitli sancaklarından Müslüman Türk nüfus nakledilmişti. Adaya nakledilen Anadolu halkı üç sene vergiden muaf tutulduğu gibi, adanın yerli halkına da biraz sonra temas edeceğimiz şekilde insanî muamele yapılmıştı. Belgemize göre ada halkı yeni bir savaştan çıkmış ve büyük sıkıntılar içinde idi. Bu yüzden onların da yükümlülüklerinin hafifletilmesine ve kendilerine herhangi bir şekilde haksızlık yapılmamasına gayret gösterilmişti. Aslında böyle bir muamele sadece Kıbrıs halkı için değil, fethedilen bütün bölgelerin halkına karşı da yapılıyordu. Zira Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren takip ettiği siyaset, vatandaş durumuna gelen insanların dinine, ırkına, mezhep ve diğer farklılıklarına bakmadan onlara karşı insanca muamele idi.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, XIV. asrın başlarında Selçuklu – Bizans sınırlarında ortaya çıkan küçük bir beylikti. Bu beylik, kuruluşundan kısa bir müddet sonra büyüyerek tarihin akışını değiştirecek şekilde kudretli bir devlet haline geldi. Yeni bir din ve kültürün taşıyıcısı olarak bölgeye İslâm – Türk damgasını vurmasının sebepleri üzerinde münakaşalar hala devam etmektedir. Tarihçiler bunu, henüz izah edilememiş bir mesele olarak görmekte dirler. “Komşularının gözleri önünde bu devletin bu kadar çabuk büyümesi ve uzun zaman varlığını devam ettirebilmesi enteresandır. Bunda kesin rol oynayan dindir. Türkler Müslüman olunca tarihî bir faktör haline geldiler. İslâm'a göre dünya, “İslâm ve Harp” alanından ibarettir. Müslüman'ın vazifesi, dâru'l-harbi dâru'l-İslâm yapıp İslâm hâkimiyetini yaymaktır. Bunun, Hıristiyanlık düşüncesindeki Hıristiyanlaştırma (misyonerlik faaliyetleri) ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu arada şunu da belirtelim ki, Hıristiyanların, Müslümanlara isnad ettikleri gibi İslâm inancının yayılması ateş ve zorla olmamıştır.³ İslâm dünyasında, başkalarının din, ibâdet, gele-

2 Kıbrıs'ın fethi ve Ebû Suûd Efendi'nin fetvası ile ilgili geniş bilgi için bk. Kazıcı, Ziya, *İslâm Tarihi (Osmanlı Devleti ve Medeniyeti)*, İstanbul 2000, XII, 19 – 25.

3 Klever, Ulrich, *Das Weltreich der Türken*, Ulm, 1981, s. 89.

nek ve kültürlerine dokunulmazken, Hıristiyanların eline geçen yerlerde bunun tam tersi bir uygulama ile karşılaşılıyor. Nitekim 8 asır gibi uzun bir süre İslâm ülkesi olan Endülüs, Hıristiyanların eline geçtikten sonra oradaki Müslümanlar, zorla ve büyük işkencelere (Engizisyon) maruz kalarak Hıristianlığı kabul etme zorunda bırakılmışlardı.⁴

İslâm medeniyeti içindeki yerlerini aldıkları andan itibaren, düşünce, hareket ve davranışlarını İslâm'ın emir ve prensiplerine uydurmaya çalışan Müslüman Türkler, bu sayede müsamaha denilen hoşgörünün de sahibi oldular. Müslüman Türklerin, İslâmî emirlerden kaynaklanan bu davranışları onları, başka dinlerdeki insanların hareketlerine karşı daha soğukkanlı ve toleranslı olmaya sevk etmiştir. Nitekim dinî gayretkeşliğin sonucu olarak ortaya çıkar Haçlı seferleri'nden bahsederken Claude Cahen: "Haçlı seferleri'nden bu yana Selçukluların dindeki tutumu, Avrupa'da bazı yanlış yorumlara yol açmıştır. Bu nedenle burada Selçuklular'ın, Müslüman olmayan ve özellikle Hıristiyanlara karşı İslâm Dini'nin önde gelen ve köklü özelliği olan hoşgörüyü hiç değiştirmeden uygulamış olduklarını belirtmekte yarar görüyorum."⁵ diyerek Haçlıların her türlü hareketlerine karşı, Selçukluların insanca müsamahayı elden bırakmadıklarını belirtmek ister.

Genel olarak bütün İslâm ülkelerinde olduğu gibi Osmanlılarda da başka dinden olanlara karşı hoşgörü sahibi ve onların dinlerini serbestçe yaşamalarına müsamaha ile bakmak, devlet politikasının en önemli özelliği idi. Böyle bir politikaya devletin kuruluşundan itibaren riayet ediliyordu. Bu bakımdan, Osmanlıları sevmemekle birlikte Gibbons, şu ifadeleri kullanmaktan kendini alamaz: "Evvəlki Osmanlıları, Bizanslılar ve balkan Yarımadası'ndaki sair unsurlarla mukayese ettiğimiz zaman, Osmanlıların daha barışçı olduklarını kabul ve beyan etmemiz icab eder. Geniş bir Hıristiyan kitlesini tebea (vatandaş) edinen Orhan, zorla din değiştirme teşebbüsünde bulunmayacak kadar akıllı idi."⁶ diyerek bu anlayışın devletin kuruluşundan itibaren var olduğunu belirtmek ister. Orhan Gazi, başka türlü de davranamazdı. Zira mensubu bulunduğu din (İslâm) ile babasının uygulaması, farklı bir muameleye rıza göstermezlerdi.

Kuruluş dönemi hariç tutulacak olursa coğrafi konumu itibariyle sadece bir Asya, bir Avrupa veya bir Afrika devleti olarak isimlendirir-

4 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Konrapa, M. Zekai, "Endülüs Tarihine Kısa Bir Bakış" *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi* (1963), I,1, 175 - 184; Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları*, Ankara 2012, s. 265 - 291.

5 Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (trc. Moran, Yıldız), İstanbul 1979, s. 60.

6 Gibbons, Herbert Adams, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (trc. Hulusi, Rağıp), İstanbul 1928, s. 5.

lemeyecek olan Osmanlı Devleti, adeta medeniyetlerin harman olduğu bir coğrafyada gelişip büyüyen bir dünya devleti haline geldi. Üç kıtada varlığını sürdüren, farklı ırk, din, dil, coğrafya, mezhep ve kültürleri harmanlayıp bundan bir Osmanlı mozaiği çıkaran devletin, uzun ömürlü olma sırrı, herhalde mozaiği meydana getiren bu farklı yapıdaki insanlara karşı adaletli bir şekilde uyguladığı ve bu sayede onları her türlü tehlikeden muhafaza arzusu, başka bir ifade ile adeta “Şemsiye Devlet” diyebileceğimiz bir koruma prensibinden olsa gerek. Nitekim ilk fetihlerden itibaren devletin uyguladığı siyasete baktığımız zaman:

- a) Osmanlıların, gittikleri yerlerde hiç kimsenin din ve diline müdahalede bulunmadıkları,
- b) Günün şartlarına göre herkesi ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde serbest bıraktıkları,
- c) Kimseyi ırk, din ve dilinden dolayı küçük görmedikleri.
- d) Onları, dışarıdan ve hatta içeriden gelebilecek tehlikelere karşı korudukları görülür.

Bir beylik olarak ortaya çıkışından itibaren bünyesi ve şartların gerektirdiği değişiklikleri yapmaktan çekinmeyen devlet, sağlam temeller üzerine bine edip geliştirdiği ve kemal mertebesine ulaştırdığı müesseseleri vasıtasıyla uzun denebilecek bir hükümlanlık dönemi geçirme imkânı buldu. Devletin, hayatîyet sınırlarını teşkil eden ve onu Anadolu'daki diğer beklilere göre daha uzun ömürlü yapan unsurlardan biri de şüphesiz ki, hoşgörü adını verdiğimiz anlayıştır.

Kuruluşundan itibaren Müslüman bir bünyeye istinad eden bünyesi ile Şer'î hukuku hem nazarî, hem de amelî bir şekilde uygulayan Osmanlı Devleti⁷, bu anlayış ve uygulamayı devletin bütün organlarında devam ettiriyordu. Zira “*bu devlette din asıl, devlet ise onun bir fer'i olarak görülmüştür*”⁸ Bu bakımdan devlet, ekonomik, sosyal ve kültürel bünyesini bu prensibe göre tanzim ediyordu. Bu hukukî anlayış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hoş görme sebebiyledir ki Osmanlılar, Balkanlar'da yönetimleri altına aldıkları yerli unsurların din ve vicdan hürriyetine müdahale etmedikleri gibi, onları her türlü baskıdan da kurtarmışlardı. Gerçekten Osmanlı Devleti, çağdaşı olan devletler arasında başka dinlere mensup olanlara en müsamahalı davranan devlet idi. Çeşitli ülkelerde dinlerinden dolayı baskı, zulüm ve hatta işkence gören insanlara her zaman kucak açan Osmanlı Devleti'nde, Müslü-

7 Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunun Teşkilât ve Müesseselerininin Şer'iliği Meselesi” *İÜHF*. (f945).XI / 3, 209.

8 Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fi Kavanin-i Âl-i Osman*, Bibliotheque National (Paris), Ancien Fonds Turc, nr. 40, vr. 134 a.

man olmayan vatandaşlara vicdan ve ibadet hürriyeti tanınmış, dinlerini değiştirme hususunda kendilerine herhangi bir şekilde baskı yapılmamıştı. Keza bu devlette, gayr-i müslim grupların ibadet ettikleri yerler (mâbed), bunlara ait toprak ve mezarlıklara da dokunulmazdı.⁹

İslâm'ı kabul etmesiyle yepyeni bir hayat anlayışına intibak ettiğini bildiğimiz Müslüman Türk dünyası, bağlandığı bu yeni dinin emirlerine uygun olarak başkalarına (öteki) karşı toleranslı davranma prensibini benimsemişti. Zira onların bu konudaki rehberleri bizzat Kur'an-ı Kerim'di.

Osmanlı Beyliği, fethettiği yerlerdeki halkla kaynaşarak onların dinî, örfî ve sosyal karışmayarak vicdan hürriyetine saygı göstermiş ve ağır vergiler altında ezilmiş bulunan gayr-i müslim tebeasından (vatandaşından) belli bir vergi (Cizye)¹⁰ almakla yetinerek mevcut kanunlara aykırı olarak keyfî hiçbir muameleye müsaade etmemiştir. Bundan dolayı Osmanlı Türklerinin sür'atle ilerlemeleri ve fethedilen bölge halkının bu yeni idareyi kendi yönetim ve yöneticilerine tercih etmelerinin sebebini anlamak kolay olmaktadır. Bu konuda ilk dönem Osmanlı kaynaklarında (Âşıkpaşazâde, Neşri) epey malumat bulunmaktadır. Nitekim 1355 yılında Osmanlılara esir düşmüş olan Selanik Başpiskoposu Gregory Palamas'ın mektubu da bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O, Osmanlı idaresindeki Hıristiyanları tam bir serbesti içinde görmüştü. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa, ona Hıristiyanlık hakkında serbestçe bazı sorular sormuştu. İşin daha enteresan tarafı, Sutlar Orhan, Palamas ile görüştüğü gibi, dönemin İslâm âlimleri ile onun arasında bir münazaranın yapılmasını da emretmişti.¹¹

İşte böyle bir anlayıştan hareketle Osmanlılar, yönetimleri altında bulunan gayr-i müslim vatandaşlarının dinî hak ve hürriyetlerini koruma hususunda titizlikle hareket ediyorlardı. Bu konuda arşiv belgeleri, Şer'iyye Sicilleri, Piskopos Mukataası Kalemî defterleri ve gayr-i müslim cemaatlere ait olan defterler ile her gayr-i müslim topluluğa ait müstakil defterler, Osmanlı Devlet ve toplumunun bu konudaki hassasiyetlerine şahitlik yapmaktadırlar.

Osmanlı Devleti, kurulduğu ve daha sonra fethettiği yerlerde bir çeşit toprak köleliğinin mevcut olduğu düzensiz bir derebeylik sistemi

9 Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Kazıcı, Ziya, *Uçbeyliğinden Devlet-i Aliyeye Osmanlı*, İstanbul 2007, s. 100 – 101.

10 Osmanlılarda Cizye hakkında geniş bilgi için bkz. Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, İstanbul 2005, s. 136 – 146.

11 Daha geniş bilgi için bk. Kazıcı, Ziya, *İslâm Kültürü ve Medeniyeti*, İstanbul 2010, s. 97 – 98.

ile karşılaştı. Bu sistemin, toprak münasebetlerinde sebep olacağı düzensizlikleri önlemek için mevcut toprak düzenine sür'atle müdahale etmiş, toprağa dayanan asalette son vermek suretiyle çiftçiyi "serf" olmaktan çıkarmış, derebeylik yerine tımar sistemini, serf yerine tımar sahibi sipahi ile aralarında sadece akdî bir münasebet bulunan bir nevi aynı hak sahibi ve kiracıya benzer toprak mutasarrıflarını ikame etmiştir. Böyle bir toprak düzeni ise toprağın mülkiyetinin devlette olmasıyla (mîrî) mümkündür. Böyle bir uygulama sayesinde Osmanlı Devleti'nde, batılı anlamda sosyal tabakalaşma ve aralarında uçurumlar bulunan sosyal bir sınıflaşma meydana gelmemiştir. Avrupa'da görülen serf – senyör ve proleterya – burjuvazi şeklinde bir tabakalaşma, Osmanlı toplumu içinde vücut bulmamıştır. Bu sebeptir ki, Avrupa feodal toplum yapısında görülen köylü isyan ve ihtilallerine, son derece karışık dinî, ırkî (etnik) ve sosyal grupları bünyesinde toplayan Osmanlı Devleti'nde, tarihin hiçbir döneminde rastlanmaz. Sınıf teşekkül ve kavgasına zemin hazırlamayan Osmanlı toplum yapısı, başka toplumlarla kıyası mümkün olmayan ahenkli ve mütecanis sosyal bir özellik arz eder. Batı insanının yüzyıllar boyu sürdürdüğü sınıf mücadelesini ve kölelikten kurtulma savaşının izlerini Türk ictimai hayatında görmek mümkün değildir.¹²

İslâm'dan aldıkları ilhamla Osmanlılar, idareleri altında bulunan gayr-i müslimlere karşı hoşgörülü davranmayı devletin esaslı prensiplerinden biri haline getirmişlerdi. Fâtih Sultan Mehmed'in, İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Patrikliği'ne verdiği serbestiyet ve âyinleri ile ilgili hürriyet hemen herkes tarafından bilinmektedir. Bu sebeple bunun üzerinde fazla durmak istemedik. Ancak başka bir arşiv belgesi, Fâtih'in bu serbestliği ne kadar geniş tuttuğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Buna göre Fâtih İstanbul'u fethettikten sonra "etraf u eknâftan" pek çok elçi gelip bu fethi kutlamışlardı. Bu arada Kudüs'teki Rumların Patriği Atanasyos bazı rahipleri ile gelip Fâtih'ten kendilerine serbestçe âyin yapma müsaadesini vermesini istemiştir. Bunun üzerine Fâtih, hiç kimsenin bunların âyinlerine, kiliselerine ve diğer ziyaretgahlarına karışmayacağına dair bir ferman vermişti.¹³ Her ne kadar bu dönemde Kudüs, siyasî anlamda Memlûk Devleti yönetiminde ise de Kudüs Patrikliği, İstanbul'daki Patrikliğe bağlı olduğundan onlar da Fâtih'ten yardım talebinde bulunmuşlardı.¹⁴

Fâtih'in, yönetimine giren gayr-i müslimlere tanıdığı serbestiyetin bir benzerini fethinden sonra Kıbrıs halkı için de görüyoruz. Kıbrıs'ta Os-

12 İnalçık, Halil, "Osmanlı Toprak Sisteminin İncelenmesi" *Gerçek* (1974), II / 6, 64.

13 BOA. Ali Emîrî, Fâtih, nr. 22.

14 Buhl, F., "Kudüs" *İslâm Ansiklopedisi (İA.)*, VI, 964.

manlı idaresi tesis edildikten sonra yerli halkın kalbini kazanmaya dayalı “İstimâlet”¹⁵ politikasının uygulanması yolunda fermanlar gönderildi. Aslında Osmanlı fetih siyasetinin esasını oluşturan bu politikanın gerekleri henüz seferin başlangıcında yerine getirilmeye başlanmamıştı. Nitekim Sultan II. Selim (1566 – 1574) Ramazan 977 (Şubat 1570) tarihinde İçel Sancakbeyi’ne ada halkının kalplerinin kazanılması için azami dikkatin gösterilmesini, can ve mallarına dokunulmayacağına dair söz verdiğinin duyurulmasını emretmişti.¹⁶ Aşağıda metnini vereceğimiz 23 Zilhicce 979 (7 Mayıs 1572) tarihli bir “hüküm”le ada halkının savaş sebebiyle maddî ve manevî zarara uğramış olduğu ifade edildikten sonra onlara adalet ve şefkatle muamele edilmesi, ada halkının kısa zamanda kalkınarak refaha kavuşturulması için gerekenlerin en kısa zamanda yapılması emredilmektedir. Evet 23 Zilhicce 979 (7 Mayıs 1572) tarihi ile Kıbrıs çavuşlarından Ali’ye verilen ve Kıbrıs Beylerbeyi ile Kadı ve defterdarına gönderilen “hükme” göre “Cezire-i Kıbrıs (Kıbrıs Adası), kuvvet-i kahir-i hüsrevânem ile yeni feth olunmuş memleket olup reâyâsına dahi nev’an futûr târi olup cezire-i mezbûre reâyâsına zulüm ve teaddi olunmayup eğer icra-i şeriat ve tahsil-i emvâl ...ve eğer sair tekâlif-i örfiye (örfi vergiler) ve avâriz-ı divâniyede himâyet ve sıyânet olunup takviyet verilmele memleket ve vilayet eski hali üzre ma’mûr ve âbâdan olmak mühimmattan olmağın buyurdum ki, bu babta her biriniz bizzat mukayyed olup taife-i reâyâ bana vedia-i Halik-i berâyâ’dır. Mehma emken himayet ve sıyânet eyleyüp kimesneye zulm ve teaddi ettirmeyup...”¹⁷ denilerek Kıbrıs adasının yeni fethedildiği için halkın savaş yüzünden maddî birtakım sıkıntılarla karşılaştığına işaret edilmektedir. Bu belgeden anlaşıldığına göre bizzat hükümdar tarafından oradaki insanlara karşı adalet prensibine göre hükmedilmesi ve hiç kimseye ne şekil ve sebeple olursa olsun haksızlık yapılmaması emredilmektedir. Buradaki halkın henüz Müslüman olmayan ve tamamen Hıristiyan olan bir toplum olduğunu düşündüğümüzde Osmanlı hükümdarının bu konuda nasıl insanî bir değer ve inceliğe sahip olduğu anlaşılır. Bu ferman üzerine yapılan arazi tahriri sonuçlarına göre hemen harekete geçildi. Ada, savaş sonucu fethedildiği için arazi, mirî statüye

15 Sözlük anlamı, “meylettirme, cezbetme, gönül alma” olan istimâlet, Osmanlı kroniklerinde “halkı ve özellikle gayr-i müslim tebeayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma ve raiyyetperverlik” anlamında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dinî konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Osmanlı istimâletinin başlıca unsurlarıdır. Aslında Kur’an-ı Kerim’de (et-Tevbe 60)“Müellefe-i Kulüb” şeklinde ifade edilen istimâlet siyaseti, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıran önemli bir ilke olarak benimsenmiştir. Mücteba İlgürel, “ İstimâlet” *DİA*. XXIII, 362.

16 Çiçek, Kemal, “Kıbrıs (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*. XXV, 375.

17 BOA. MD. Nr. 12, s. 641.

tabi kılındı. Böylece daha önce ekip biçtikleri arazi üzerinde hiçbir hakka sahip olmayan ve toprağa bağlı kölelik denilen serflik statüsünde olan yerli halk, bu statüden kurtarıldığı gibi sadece “Resm-i Tapu”¹⁸ karşılığında işleyebileceği arazi tahsis edildi. Böylece halkın vergi yükü de azaltılmış oldu. Gerçekten Osmanlılar, daha devletlerini kurarken kitleleri çeken bu uzlaşıcı, koruyucu ve hoşgörülü siyaseti suurlu bir şekilde takip ediyorlardı. Onların idare sistemi, tamamen insanî idi. Hiç kimse dininden veya ırkından dolayı hor görülüyordu. Bu anlayış sebebiyledir ki, Osmanlı yönetimindeki şehir veya köylerde bulunan kiliselere dokunulmamıştır. Bunların tamir ve onarımlarına müsaade edilmiştir. Şu anda Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde, gayri-müslimlerin dinî müesseseleri, onlara ait dinî ve Hayrî işlerden bahseden 10 adet “Kilise Defteri” bulunmaktadır. Bunların ilki 1453 tarihini taşımaktadır ki bu, İstanbul’un fetih senesidir.

Belgenin dili ile söylemek gerekirse Osmanlı idaresi, yönetimine yönetimi altına giren ve Müslüman olmayan vatandaşlarının sadece din, gelenek, örf vs. gibi alanlardaki hürriyetlerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onların ekonomik bakımdan da müreffeh ve haya seviyesi yüksek bir yaşantıya sahip olmalarını hedefliyordu. Çünkü halk, Allah’ın bir emaneti olarak kendi himayesine verilmiş bulunuyordu. Başka yerlerde de benzer durumlarla karşılaşırız. Nitekim Hıristiyanlar çalışmıyor ve alış veriş yapmıyor diye Pazar gününe tesadüf eden semt pazarının gününü Cumartesi’ye çevirmekle onların mağdur olmalarını önlemeye gayret ediliyordu. Bu konu ile ilgili belgenin küçük bir bölümünü buraya almak suretiyle konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağımıza inanıyoruz.

“Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Saadetlu Nuri Paşa Hazretleri tarafından vârid olan bir kıt’a şukka mefhumundan, liva-i mezbûrda vaki Adapazarı kazasının pazarı, yevm-i pazara tesadüf edüp ehl-i zimmet taifesinin yevm-i mezbûrda bey’ ve şıra (alım – satım) ve sair kesb ve ticaret maslahatı terk etmek âdet-i bâtilalarından olmak hasebiyle kâffe-i ehl-i kazanın kâr ve kisblerine kesad târi olduğundan pazar-ı mezkûrun Cumartesi gününe tahvilini mutazammın 209 (1209 / m. 1794) tarihinde emr-i âli verilmiş ise de icra olunamamış olduğuna binaen vech-i meşruh üzre pazar-ı mezkûrun yevm-i mezbûra tahvili niyazında oldukları ve mukaddem sudûr etmiş olan emr-i âlinin sureti ihraç ve irsal olunduğu beyanıyla pazar-ı mezbûrun Cumartesi’ne sarf ve tahvili mümkün ise tecdiden bir kıt’a emr-i âli sudûrunu tahrir ve iş’ar eder...”¹⁹

18 Resm-i Tapu (Tapu Vergisi) ile ilgili geniş bilgi için bk. Kazıcı, Ziya, *Osmanlı’da Vergi Sistemi*, İstanbul 2005, s. 99 – 101.

19 . BOA. C. Belediye, nr. 1592.

KAYNAKÇA

- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunun Teşkilât ve Müesseselerinin Şer'iliği Meselesi" *İÜHF*. (f945).
- Buhl , F., "Kudüs" *İslâm Ansiklopedisi (İA.)*, VI, 964.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (trc. Moran, Yıldız), İstanbul 1979.
- Çiçek, Kemal, "Kıbrıs (Osmanlı Dönemi)", *DİA*
- Gibbons, Herbert Adams, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (trc. Hulusi, Rağıp), İstanbul 1928.
- Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavanin-i Âl-i Osman*, Bibliothèque National (Paris), Ancien Fonds Turc, nr. 40, vr. 134 a.
- İnalçık, Halil, "Osmanlı Toprak Sisteminin İncelenmesi" *Gerçek* (1974).
- Kazıcı, Ziya, *İslâm Tarihi (Osmanlı Devleti ve Medeniyeti)*, İstanbul 2000.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, İstanbul 2005
- Kazıcı, Ziya, *İslâm Kültürü ve Medeniyeti*, İstanbul 2010.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, İstanbul 2005.
- Kazıcı, Ziya, *Uçbeyliğinden Devlet-i Aliyeye Osmanlı*, İstanbul 2007.
- Klever, Ulrich, *Das Weltreich der Türken*, Ulm, 1981.
- Konrapa, M. Zekai, "Endülüs Tarihine Kısa Bir Bakış" *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi* (1963).
- Mücteba İlgürel, " "İstimâlet" *DİA*.
- Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları*, Ankara 2012.